

آشنایی با زندگانی امام صادق (ع)

۱۳۶۲ ■
جامعه الامام الصادق

زندگانی امام صادق جعفر بن محمد (ع) به زندگی و زمانه امام صادق (ع) پرداخته است. همچنین نویسنده، سخنانی از امام، حکایت‌هایی از رفتار وی، برخی از اشعار منسوب و نیز پاره‌ای از اشعار سروده شده در مدح وی را یاد کرده است. به گفته شهیدی، او نگارش این اثر را به درخواست یکی از دوستان خویش آغاز کرد.

شرح مثنوی معنوی

۱۳۷۲ ■
دفتر نشر فرهنگ اسلامی

این کتاب هفت جلدی، طی سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۰ منتشر شده است. موضوع کتاب، شرح و تفسیر ابیات مثنوی مولوی است. شارح، انگیزه خود را از تالیف کتاب، با این مضمون بیان می‌کند: «چون استاد فروزانفر پس از سال‌ها تحقیق گسترده، در زمینه مثنوی، به تالیف شرحی شریف همت نهادند، ولی عمر ایشان کفاف پایان رساندن آن را نداد، این جانب با پیروی از روش ایشان کار وی را ادامه دادم.»

علی از زبان علی

۱۳۷۶ ■
دفتر نشر فرهنگ اسلامی

دکتر شهیدی در مقدمه چنین می‌نویسد: «شاید آن‌سان که در نهج البلاغه به گفته خود عنایتش بود و در ترجمه یاریت نمود، لطف از تو دریغ ندارد و موقت گرداند، تا هدیه‌ای به دوستانش تقدیم کنی و بکوش تا آنجا که می‌توانی از فرموده‌های او به پارسی برگردانی و علی از زبان علی بشناسانی. این بار آماده گشتم و این صفحه‌ها را نوشتم و کتاب را به شیفتگان علی (ع) تقدیم می‌کنم. در خواندن آن به نارسایی نوشته من ننگرند، عظمت مقام علی را در نظر آورند و به هر حال این ضعیف را از دعای خیر فراموش نکنند.»

راهنمایی باشد. آنچه در آن کتاب فراهم آمد، تحلیل حادثه‌هایی بود که از زمان مبعوث شدن رسول اکرم (ص) تا پایان حکومت امویان پدید آمد، از آن پس تتبع و بحث ادامه یافت تا به سالیانی چند پس از سده سوم (عصر نخستین دولت عباسیان) کشید. در یادداشت پشت جلد کتاب هم چنین درج شده است: آنچه در این مجموعه فراهم آمده، تنها گزارشی از آنچه رخ داده، نیست، در حد توانایی کوشش شده است تا آشکار شود آنچه رخ داد، چرا رخ داد و پیامد آنچه بود.

اما کتاب تاریخ تحلیلی اسلام به قلم دکتر شهیدی نخستین بار در سال ۱۳۶۲ توسط مرکز نشر دانشگاهی منتشر و چندین بار تجدید چاپ شد. در سال‌های اخیر نیز شهیدی تحلیل تاریخ اسلام را ادامه داده و به بررسی سقوط امویان و به قدرت رسیدن عباسیان تا نیمه نخست سده چهارم پرداخت. چاپ جدید تاریخ تحلیلی اسلام به موقعیت جغرافیایی عربستان و اوضاع اجتماعی-سیاسی آن پیش از اسلام، ظهور اسلام، آغاز درگیری‌ها، خلافت پس از پیامبر (ص)، حوزه اسلامی پس از شهادت حضرت علی (ع)، امویان، مروانیان و سقوط امویان و به قدرت رسیدن عباسیان می‌پردازد. سید جعفری شهیدی درباره چگونگی شکل‌گیری این کتاب در مقدمه کتاب آورده است: سال‌ها پیش کتابی مختصر در تاریخ اسلام نوشتم تا علاقه‌مندان به این فن، خاصه دانشجویان را راهنمایی باشد. آن چه در آن کتاب فراهم آمد، تحلیل حادثه‌هایی بود که از زمان مبعوث شدن رسول اکرم (ص) تا پایان حکومت امویان پدید آمد، از آن پس تتبع و بحث ادامه یافت تا به سالیانی چند پس از سده سوم (عصر نخستین دولت عباسیان) کشید. در یادداشت پشت جلد «تاریخ تحلیلی اسلام» سید جعفر شهیدی می‌خوانیم: آن چه در این مجموعه فراهم آمده، تنها گزارشی از آن چه رخ داده، نیست، در حد توانایی کوشش شده است آشکار شود آن چه رخ داد، چرا رخ داد و پیامد آن چه بود. سید جعفر شهیدی در سال ۱۳۸۵ خورشیدی برای نگارش کتاب تاریخ تحلیلی اسلام برنده جایزه کتاب سال ایران شد.

کتاب «تاریخ تحلیلی اسلام» در هشت فصل تدوین شده است. عناوین فصل‌های کتاب از این قرار است: فصل اول: موقعیت جغرافیایی عربستان و اوضاع اجتماعی-سیاسی آن پیش از اسلام. فصل دوم: ظهور اسلام. فصل سوم: آغاز درگیری‌ها. فصل چهارم: خلافت پس از پیغمبر (ص). فصل پنجم: حوزه اسلامی پس از شهادت علی (ع). فصل ششم: امویان. فصل هفتم: مروانیان. فصل هشتم: سقوط امویان و به قدرت رسیدن عباسیان.

شایان ذکر است که «مهدویت و اسلام»، «در راه خانه خدا»، «شرح لغات و مشکلات دیوان انوری»، «زندگانی حضرت فاطمه»، «آشنایی با زندگانی امام صادق»، «زندگانی علی بن الحسین»، «ستایش و سوگ امام هشتم در شعر فارسی»، «شرح مثنوی شریف»، «از دیروز تا امروز، مجموعه مقاله‌ها و سفرنامه‌ها»، «علی از زبان علی، شرح زندگانی امیر مؤمنان»، «شرح مثنوی دفتر چهارم، پنجم و ششم» و... از جمله تالیفات شهیدی است. «نهج البلاغه»، «شیرزن کربلا»، «علی بلسان علی (ع)»، «شوره الحسین (ع)»، «حیات فاطمه (س)»، «حیات الامام الصادق جعفر بن محمد (ع)» و... از جمله ترجمه‌های دکتر شهیدی به‌شمار می‌رود. همچنین ترجمه‌های برخی از آثار وی به زبان‌های عربی، ترکی، آلمانی و یونانی ترجمه شده است.

و بعد از تشکیل موسسه لغت‌نامه دهخدا، معاونت سازمان را بر عهده گرفت. سپس علامه دهخدا از سید جعفر شهیدی دعوت به همکاری کرد و در نامه‌ای به دکتر آذر (وزیر فرهنگ وقت) نوشت: «او اگر نه در نوع خود بی‌نظیر، ولی کم‌نظیر است.» دهخدا در این نامه می‌خواهد که به جای ۲۲ ساعت، به او ۶ ساعت تدریس اختصاص دهند تا بقیه وقتش را در لغت‌نامه دهخدا بگذرانند. مدتی این‌گونه می‌گذرد، تا سال ۱۳۴۰ که با مدرک دکتری به دانشگاه منتقل می‌شود. تدریس در دانشگاه تا حدود سال ۱۳۴۵ ادامه پیدا می‌کند اما بعد با نامنی دانشگاه، دانشجویان خود را به لغت‌نامه می‌برد. پس از سال‌ها نیز، تا پایان عمر او هنوز دانشجویانش چهارشنبه‌ها به دفترش در موسسه لغت‌نامه دهخدا می‌رفتند و با شهیدی جلساتی را داشتند. بعد از مرگ محمد معین، شهیدی مسئولیت اداره سازمان لغت‌نامه دهخدا را بر عهده گرفت. او در زمینه‌های ادبیات عرب و فارسی استادی بنام بود و درک محضر و همنشینی با استادانی نظیر بدیع‌الزمان فروزانفر، دهخدا، جلال‌الدین همائی و محمد معین اعتبار علمی و معنوی او را دوچندان کرد.

درست به همین خاطر ادبیات و نثر کتاب، روان و آسان است و خوانندگان به راحتی می‌توانند آن را مطالعه کنند. نثر سید جعفر شهیدی در این کتاب، زیبا و دلنشین توصیف شده است. با این حال عبدالرحیم فنوانی در نقد خود بر کتاب، مواردی از ابهام در برخی جمله‌ها، وجود کلمات زائد و اشکال در پاراگراف‌بندی را برشمرده است. روانی و آسانی متن کتاب، رویکرد انتقادی آن در مواجهه با منابع تاریخی و همچنین مخالفت با آرای اسلام‌شناسان غربی، از ویژگی‌های کتاب تاریخ تحلیلی اسلام دانسته شده است. این کتاب به عنوان متن درسی برای دانشجویان نوشته شده و بیش از چهل بار چاپ شده است.

شهرت کتاب تاریخ تحلیلی اسلام وابسته به این نکته است که یکی از پاکیزه‌ترین آثار دانسته شده است که با نگاهی انتقادی نوشته شده و مشهورات تاریخی نادرست را مورد انتقاد قرار داده است. نویسنده در این کتاب بر این باور است که بخشی از محتوای آثار تاریخی در قرون اولیه اسلامی، نه تاریخ بلکه حاصل مکتوب ساختن قصه‌ها است و روایان برخی حوادث و به خصوص روایان فتوحات اسلامی را داستان‌پرداز دانسته است. از همین رو برخی روایت‌ها درباره انگیزه عبدالرحمن بن ملجم در قتل امام علی (ع) را نتیجه خیال‌بافی قصه‌پردازان دانسته و داستان علاقه وی به قطام را زیر سوال برده است. مطالب کتاب به صورت خلاصه و موجز بیان شده و از روایت تاریخ فراتر نرفته و مطالب زائد و تکراری در آن به چشم نمی‌خورد؛ گرچه در موارد اندکی از رویکرد تاریخی خارج می‌شود. برای نمونه در معرفی علی بن محمد سمری، از نواب خاص امام زمان، به توضیح معنای لغوی کلمه «سمری» می‌پردازد. سید جعفر شهیدی در کتاب تاریخ تحلیلی اسلام، بیشتر آثار اسلام‌شناسان غربی را آمیخته با غرض خواننده و تلاش کرده است لغزش‌های آنان را نشان دهد که یکی از این موارد، سرانجام قبیله بنی قریظه است که سید جعفر شهیدی با اتکا به اختلاف روایات تاریخی، به رد و انکار قتل و اسارت یهودیان بنی قریظه پرداخته است. نویسنده درباره نحوه شکل‌گیری این کتاب در مقدمه آورده است: سال‌ها پیش کتابی مختصر در تاریخ اسلام نوشتم تا علاقه‌مندان به این فن، خاصه دانشجویان را

شهرت کتاب تاریخ تحلیلی اسلام وابسته به این نکته است که یکی از پاکیزه‌ترین آثار دانسته شده است که با نگاهی انتقادی نوشته شده و مشهورات تاریخی نادرست را مورد انتقاد قرار داده است. نویسنده در این کتاب بر این باور است که بخشی از محتوای آثار تاریخی در قرون اولیه اسلامی، نه تاریخ بلکه حاصل مکتوب ساختن قصه‌ها است و روایان برخی حوادث و به خصوص روایان فتوحات اسلامی را داستان‌پرداز دانسته است